

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО
Факультет іноземних мов
Кафедра перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики

Методичні вказівки до лекцій із навчальної дисципліни
«Основи науково-технічного перекладу»
Спеціальність: 035 Філологія
(переклад з англійської, китайської українською)

Одеса 2018

Друкується за рішенням Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». Протокол № 1 від 31 серпня 2018 р.

Укладач: *Дерік І.М.*, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (м. Одеса).

Методичні вказівки до лекцій із навчальної дисципліни «Основи науково-технічного перекладу» для здобувачів вищої освіти першого року навчання другого (магістерського) рівня факультету іноземних мов денної та заочної форми навчання зі спеціальності 035 Філологія (переклад з англійської, китайської українською)/ Дерік І.М. Одеса: ПНПУ К.Д. Ушинського, 2018. 44 с.

У методичних вказівках представлено навчальний матеріал, який відображає зміст лекційного курсу з навчальної дисципліни «Основи науково-технічного перекладу» і може бути використаний для самостійної підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності 035 Філологія (переклад з англійської, китайської українською).

Рекомендується для здобувачів денної та заочної форм першого року навчання другого (магістерського) рівня факультету іноземних мов.

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2018 рік.

ЗМІСТ

Зміст.....	3
Лекція 1. Граматичні проблеми науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки.....	4
Лекція 2. Лексичні проблеми науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки.....	9
Лекція 3. Відтворення у перекладі інтернаціоналізмів і псеодоінтернаціоналізмів.....	14
Лекція 4. Особливості перекладу термінів (авторських термінів, термінів-омонімів тощо).....	14
Лекція 5. Застосування лексичних трансформацій у науково-технічному перекладі.....	18
Лекція 6. Застосування граматичних трансформацій у науково-технічному перекладі.....	21
Лекція 7. Комплексні лексико-граматичні трансформації у науково-технічному перекладі.....	24
Лекція 8. Специфіка використання перекладацьких стратегій у науково-технічному перекладі.....	27
Лекція 9. Особливості перекладу українською мовою англійських речень із формальним та інвертованим підметом.....	34
Лекція 10. Особливості двостороннього перекладу з першої іноземної мови на українську синтаксичних конструкцій і граматичних явищ, що потребують узгодження часових форм.....	37
Лекція 11. Особливості перекладу додатка.....	39
Лекція 12. Особливості перекладу обставини.....	39
Лекція 13. Особливості перекладу означення.....	39
Список літератури.....	42

Лекція 1. Граматичні проблеми науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки

1. Науково-технічний переклад як феномен

2. Диференціальні характеристики науково-технічного перекладу

Науково-технічний переклад як феномен — це викликаний суспільною необхідністю процес і результат передачі інформації (змісту), вираженої в письмовому або усному тексті науково-технічної тематики на одній мові (вихідній мові), за допомогою еквівалентного тексту на іншій мові (мові перекладу). Науково-технічний переклад як результат перекладання — це певний текст, що містить певну науково-технічну інформацію (наприклад, наукова фахова стаття), або документ-носіє певної науково-технічної інформації (наприклад, патент, інструкція).

Диференціальними характеристиками науково-технічного перекладу є такі:

1. Переклад має бути точним, але не буквальним або дослівним, бо останні, як правило, найбільш неточні. Перекладаються не окремі слова оригіналу, а його зміст. Слова набувають певного значення лише у контексті, і лише завдяки контексту можна точно з'ясувати зміст оригіналу. Науково-технічний переклад повинен відповідати вимогам еквівалентності, адекватності та тотожності. **Еквівалентність** розуміється як відносна рівність змістовної, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації, яка міститься в оригінальному тексті та у перекладі. **Адекватність** здійсненого науково-технічного перекладу визначається відповідністю перекладу оригіналу з урахуванням даних комунікативних умов. **Тотожність** науково-технічного тексту перекладу оригіналу — це функціональна спільність обох текстів, належність до одного й того ж жанрового інваріанта як елемента абстрактної системи мови.

2. Ясність формулюровок, стислість та чіткість викладення також є передумовою кваліфікованого науково-технічного перекладу. Подвійний зміст у науково-технічному перекладі неприпустимий, його стиль має повністю

відповідати формально-логічному стилю мови науково-технічної літератури. Реалізувати цю вимогу, тобто зробити ясний і чіткий переклад, можна лише тоді, коли буде повністю з'ясовано зміст оригіналу. Зайві слова ускладнюють розуміння вихідної інформації, а лаконічність робить перекладений науково-технічний текст чи документ прозорим і зрозумілим для цільової аудиторії.

3. Літературна грамотність перекладу, що розуміється як відповідність лексико-граматичним і стилістичним нормам мови перекладу. Розкриваючи цю вимогу, слід зауважити, що літературно грамотним вважається той переклад, в якому відсутні форми і звороти, природні для мови оригіналу, але небажані для мови перекладу. Наявність таких помилок у тексті перекладу ускладнює його розуміння.

Слід наголосити на такій важливій рисі науково-технічних текстів як об'єкту перекладу як відносність еквівалентності перекладу оригіналу в наслідок таких особливостей, як високий ступінь формалізації мовних одиниць, необхідність логічних уточнень змістової частини, наявність авторської терміновтворчості і, особливо у випадках перекладу з неспоріднених мов, наявність суттєвих відмінностей у граматичних системах вихідної мови та мови перекладу.

Поділ складних випадків перекладу на граматичні та лексичні явища досить умовний, адже в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним і спосіб передачі в перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їх лексичного наповнення. Одне й те ж граматичне явище залежно від конкретного лексичного вираження може перекладатися різними способами. Однак існують певні загальні закономірності співвідношення та відповідності граматичних форм і конструкцій мов оригіналу і перекладу, тому докладний опис таких співвідношень, орієнтований на переклад, видається не тільки доцільним, а й необхідним, аби достатньо чітко уявляти, які можливості має перекладач у своєму розпорядженні для адекватної передачі у перекладі граматичних явищ оригіналу.

Мова науково-технічної літератури відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями. Якщо лексичні відмінності помітні навіть для

нефахівця (а це передусім значна наявність спеціальної лексики, термінів), то у граматичному плані вони значно менш виразні, однак не менш різноманітні.

Необхідно підкреслити, що тут йдеться не про інвентарні відмінності, тобто відмінності у складі синтаксичних конструкцій або морфологічних форм (що майже відсутні між текстами різних письмових стилів), а про відмінності у функціонуванні граматичних елементів. Однією з найпомітніших граматичних особливостей науково-технічних текстів є велика кількість різного роду поширених складних (у першу чергу - складнопідрядних) речень, що уживаються для передачі типових для наукового викладу логічних відношень між об'єктами, діями, подіями та фактами.

Між науково-технічними текстами, написаними різними мовами, також існують значні граматичні відмінності, зумовлені особливостями граматичної будови мови, нормами і традиціями письмового наукового мовлення. Так, в англійських фахових текстах значно частіше, ніж в українських, вживаються форми пасивного стану та неособові форми дієслова, дієприкметникові звороти й специфічні синтаксичні конструкції, особові займенники першої особи однини та одночленні інфінітивні й номінативні речення тощо. Та все ж найбільше між англійськими та українськими науково-технічними текстами граматичних розбіжностей інвентарного характеру, зумовлених особливостями побудови цих мов. Так, в українській мові відсутні неозначений та означений артиклі, що вживаються в англійській мові не тільки як певні означення, а й сигналізують про особливості розподілу інформації у англійському реченні.

Обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати граматичну будову іншомовних речень, правильно визначати граматичні труднощі перекладу й конструювати речення у переклад відповідно до норм мови і жанру перекладу. Зрозуміло, що перекладач повинен бути добре обізнаним з граматичними особливостями вихідної та цільової мов, основами теорії перекладу взагалі та науково-технічного перекладу зокрема, а також із перекладними відповідниками у галузі граматики та лексики, перекладацькими трансформаціями, способами перекладу різних мовних та мовленнєвих явищ. Все це становить частину загальної компетенції перекладача, яка, звичайно, значно ширша від означеної нами.

Для перекладача науково-технічної літератури особливо важливе знання предмета перекладу - він повинен орієнтуватися у тій предметній галузі, до якої належить призначений для перекладу текст. Під час перекладу потрібно правильно зрозуміти зміст речень, смислові відношення між реченнями та значення метатекстових елементів, що беруть участь в організації тексту. Природно, що найбільший комплекс граматичних проблем перекладу пов'язаний із розумінням синтаксичної структури та морфологічного складу речень як мовних елементів, що є безпосередніми носіями предметної інформації.

Як відомо, англійська і українська мови належать не тільки до різних гілок індоєвропейської родини мов (перша — до германської, друга — до слов'янської), а й до різних структурних типів мов: перша — переважно аналітична мова, де граматичні відношення у реченні передаються вільними граматичними морфемами, а друга — флективна мова, де граматичні значення й відношення передаються за допомогою зв'язаних граматичним морфем — флексій.

Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять **першу велику групу граматичних проблем перекладу**. Так, в українській мові немає артиклів, герундія, часових форм дієслова груп *Continuous* та *Perfect*, складних підметових та додаткових інфінітивних конструкцій, а в англійській мові — дієприслівників, категорії роду іменників і прикметників тощо.

Певні відмінності існують у побудові речення: на відміну від української мови, так група підмета нерідко може міститися після групи присудка, в англійській мові порядок головних членів речення значно фіксованіший, що може вимагати перебудови речення при перекладі.

Друга група граматичних проблем перекладу пов'язана з різним обсягом змісту подібних у двох мовах форм і конструкцій. Так, форма теперішнього часу дієслова-присудка в українській мові відповідає за своїм змістом англійським відповідним формам *Present Indefinite*, *Present Continuous* та частково *Present Perfect*, а форма родового відмінку українського іменника може відповідати за своїм граматичним значенням англійській прийменниково-іменниковій конструкції **“of + N”** або формі загального відмінку іменника в препозиції до іншого іменника.

Третю групу граматичних проблем перекладу складають ті граматичні явища мови тексту оригіналу, що мають відмінні від відповідних граматичних явищ мови перекладу функціональні характеристики: наприклад, форми однини і множини іменника наявні і в українській, і в англійській мовах, однак форми конкретних іменників можуть не збігатися (англійське *evidence* вживається тільки в однині, але може перекладатися формою і однини, і множини).

Четверта група граматичних труднощів проблем складається з тих граматичних явищ, що мають різні частотні характеристики в англійській та українській науково-технічній літературі. Так, у першій частотності форм масивного стану дієслова-присудка значно більша, ніж у другій, тому в перекладі такі форми нерідко доводиться замінювати на форми активного ану. Такі труднощі викликані розбіжностями у мовностилістичних нормах текстів мовами оригіналу й перекладу.

Певні труднощі для перекладачів-початківців становлять **граматичні омоніми** — формально тотожні граматичні форми або конструкції, що мають різне граматичне явище (наприклад, дієслово ***to do*** може вживатися як допоміжне дієслово у заперечувальних та питальних реченнях, дієслово-репрезентант попереднього дієслова та як смислове дієслово).

П'ята група граматичних проблем перекладу пов'язана з особливостями вираження членів речення у двох мовах, насамперед підмета і присудка. Наприклад, в англійській мові є так звані "**формальний підмет**" і "**формальний додаток**", неможливі у структурі українського речення.

Тільки незначна частка англійських та українських висловлювань має ідентичну синтаксичну структуру та порядок компонентів і тільки у такому випадку англійські висловлювання можуть перекладатися відповідними українськими висловлюваннями без застосування граматичних трансформацій. Такий переклад називається "**дослівним**" або "**послівним**". Його слід відрізнити від **граматично буквального перекладу**, який є дослівним перекладом граматичної форми або синтаксичної конструкції, що порушує граматичні норми мови перекладу та/або жанрово-стилістичні норми мови науково-технічної літератури.

Грамматичний буквалізм призводить не тільки до порушення норм мови перекладу, а й до різних викривлень у передачі змісту оригіналу. Наприклад, у граматично буквальному перекладі речення *"A new element will be discovered"*

sooner or later” /”Новий елемент буде відкрито раніше чи пізніше” спостерігається порушення норм функціонування порівняльних форм прислівників: в українській мові у подібних реченнях вживається форма позитивного, а не порівняльного ступеня (“рано чи пізно”). А наступний буквальний переклад викривляє смисл оригіналу і порушує деякі граматичні норми української мови, згідно з якими, зокрема, дієприслівниковий зворот не може вводитися сполучником, а анафоричний присвійний займенник повинен мати форму “свій”, а не “його”: Напр.: *While taking part in the discussion he advanced his famous theory.* /Коли, беручи участь у дискусії, він висунув його відому теорію (Треба: *"Саме під час цієї дискусії він висунув свою знану тепер теорію"*).

Лекція 2. Лексичні проблеми науково-технічного перекладу з першої іноземної мови на українську і навпаки

1. Лексичні проблеми науково-технічного перекладу з англійської українською та з української англійською

2. Перекладацькі стратегії і тактики вирішення лексичних проблем науково-технічного перекладу

У перекладі всі аспекти тексту оригінала пов'язані між собою і дії перекладача нагадують багатопроекторний комп'ютер, коли одночасно обробляється граматична, лексична, стилістична, загальнотекстова і комунікативна інформація. Зокрема, як граматику залежить від лексики (наприклад, граматичне значення словосполучення певної синтаксичної моделі може змінюватися в залежності від слів, що вжиті у словосполученні), так і лексика залежить від граматичних моментів (наприклад, зміна типової сполучуваності слів може призводити до нового лексико-семантичного варіанта слова, тобто фактично до утворення нового слова).

Подібним же чином лексика і граматику тісно пов'язані з жанрово-стилістичними проблемами, оскільки, наприклад, до стилістичних характеристик тексту відносяться і частотність вживання певних слів, і застосування певних граматичних форм та структур. Тому виокремлення лексичних, термінологічних і жанрово-стилістичних проблем перекладу в окрему перекладознавчу сферу є, з теоретичної точки зору, досить умовним, а можливо, й невиправданим. Проте при розгляді проблем перекладу в

навчальних, аналітичних та певною мірою евристичних цілях доцільним видається окремий розгляд різних аспектів і проблем перекладу, в даному випадку, лексичних, термінологічних і жанрово-стилістичних труднощів.

Звичайно виокремлюють такі **лексичні проблеми** науково-технічного перекладу: багатозначність слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанта перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів у науково-технічних текстах, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики, визначення межі припустимості перекладацьких лексичних трансформацій, переклад термінів-неологізмів, абревіатур, такі “фальшиві друзі” перекладача, як псевдоінтернаціоналізми, лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, етноспецифічна лексика і етнонаціональна варіантність термінів, іншомовні слова і терміни в англійських науково-технічних текстах, різного роду власні імена і назви (фірм, установ і організацій) тощо.

Серед жанрово-стилістичних труднощів перекладу англійських науково-технічних текстів на українську мову варто назвати переклад метафоричних термінів, образної і необразної фразеології, кліше і розмовні лексичні елементи, що вживаються в наукових і технічних текстах, особливості вживання в письмових текстах англійського особового займенника *I*, жанрові особливості науково-технічних текстів (інструкцій, технічних умов, патентів тощо) та ін.

Причинами існування **лексичних проблем** перекладу перш за все є розбіжності в картині світу англійської і української мов (тобто, розбіжності у членуванні дійсності за допомогою номінативних елементів), особливості багатозначності англійських і українських слів, відсутність у мові перекладу відповідників нових термінів, особливості словотвору і термінотворення в англійській та українській мовах та ін.

Серед причин, що зумовлюють існування жанрово-стилістичних проблем науково-технічного перекладу, слід назвати певні розбіжності у стилістичних і жанрових нормах подання інформації в науково-технічних текстах англійською і українською мовами, особливості вживання слів і сталих образних і необразних словосполучень та ін.

Головними шляхами вирішення зазначених проблем перекладу є, по-перше, належна ідентифікація таких проблем, по-друге, знання і вміння застосування адекватних способів і прийомів перекладу лексичних елементів,

словосполучень і фразеологічних одиниць, по-третє, прагматична адаптація тексту оригіналу під час перекладу і, по-четверте, формування сталих навичок подолання різного роду лексичних, термінологічних і стилістичних труднощів перекладу із урахуванням норм української мови та жанрових норм культури мови оригіналу.

Багато слів поряд із загальнонародними, повсякденними значеннями мають більш спеціалізовані загальнонаукові, загальнотехнічні та термінологічні значення у терміносистемах різних галузей науки і техніки. Такі загальнонаукові та загальнотехнічні слова становлять безпосереднє оточення спеціальних термінів. Так, наприклад, у повсякденному вжитку іменник *suggestion* має значення “пропозиція” та “припущення”, у яких він вживається й у науково-технічній літературі, але поряд з цим у науково-технічних текстах він може вживатися також у значенні “(їмовірне, раціональне) пояснення”: Напр.: *An early suggestion for the mechanism of this reaction was postulated in 1960. Одне з перших раціональних пояснень механізму цієї реакції було запропоновано у 1960 році.*

Дієслово *realize* у повсякденному спілкуванні звичайно вживається у значеннях “уявляти собі”, “проводити у життя”, однак у науково-технічній літературі воно вживається також у значенні “чітко (ясно) розуміти суть факту (справи)”.

Термінів, що мають відповідники у загальновживаній лексиці (пор. загальновживані слова довгота, додаток, рівняння, уявлення і терміни — географічна довгота, граматичний додаток, математичне рівняння, психологічне уявлення тощо), в сучасній мові відносно небагато. Основна функція термінологічної лексики номінативна, терміни називають спеціальні поняття з різних галузей людських знань.

У цій функції вони завжди виступають у науковому, публіцистичному, професійно-виробничому й діловому стилях. Проте термінологічні слова можуть вживатися й поза цими стилями, їх досить часто використовують і в мові сучасної художньої літератури, в якій вони, крім свого прямого номінативного значення, набувають і додаткових значень, а також експресивного чи емоційного забарвлення.

У мові художньої літератури терміни можуть втрачати «свою стилістичну замкненість», а використання термінологічних слів «у ролі

складових елементів тропів і художніх образів» зумовлює часткову чи й повну їх семантичну детермінологізацію[2, с.87].

У зв'язку з появою нових галузей права, відкриттям нових явищ виникають значні труднощі визначення загальнонаукової, загальнотехнічної галузевої і вузькоспеціальної термінології: загальнонаукові і загальнотехнічні терміни - це терміни, які вживаються в декількох галузях науки і техніки.

Галузеві терміни - це терміни, які вживаються лише в одній галузі знань. Наприклад: правові норми, прийнятий закон, *nugatory*.

Вузькоспеціальні терміни - це терміни, які характерні для спеціальності даної галузі. Наприклад: нунціатура - *charge-sheet*.

В умовах, коли потрібно давати назви новим явищам і поняттям, багато загальновживаних слів набувають визначеної специфіки. Відбувається спеціалізація їх значення при передачі термінів на іншу мову і уніфікація перекладних еквівалентів. Інколи в текстах зустрічаються слова і словосполучення, які відносяться до різних функціональних систем, тобто різних галузей.

Термін може бути утвореним на основі рідної мови або запозиченим як із нейтрального термінологічного банку (міжнародні греко-латинські терміноелементи), так і із іншої мови, він повинен відображати ознаки даного поняття; значення терміну для спеціаліста рівняється значенню поняття.

Усі терміни за своїм складом поділяються на:

1. прості, які складаються із одного слова: напр.: *punish* - покарати;
2. складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: *the High Court* – Вищий суд;
3. терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: *gross income* – валовий прибуток.

Оскільки серед економічних термінів переважають в основному терміни-словосполучення, то вони й становлять основну проблему при перекладі економічного тексту.

Найважливішою ознакою терміну-словосполучення є його відтворюваність у професійній сфері вживання для вираження конкретного спеціального поняття. Розуміння складеного терміну може бути незмінним лише для певної системи знань. За межами конкретної термінологічної системи таке словосполучення не буде стійким і не сприйматиметься як зв'язна мовна одиниця.

Отже, за кожним складеним терміном (терміном-словосполученням) стоїть стійка, стандартно відтворювана структура складного (розчленованого) професійного поняття.

Термінологія для терміна є тим полем, яку дає йому точність і однозначність, і за межами якого слово втрачає ознаки терміна.

Особливістю синтаксичної структури складених термінів є такі: за зв'язаністю елементів їх можна вважати вільними (їх компоненти зберігають своє пряме значення) і одночасно - закритими (при довільному включенні до їх складу інших слів, вони втрачають свою термінологічність).

У межах економічної термінології виділяється значний відсоток термінів, утворених синтаксичним способом. За кількістю компонентів можна виділити:

- 1) двокомпонентні;
- 2) трикомпонентні;
- 3) полікомпонентні.

Найбільш поширеними в юридичній термінології є такі синтаксичні типи:

I. Двокомпонентні:

1. «прикметник +- іменник у Н. в. однини»:

Приклади: авторське право, фізична особа. умисне вбивство, цивільний позивач, умовне звільнення, виправні роботи, *nonprejudicial character, law charge*.

2. «прикметник + іменник у Н.в. множини»:

Приклади: правові інститути, слідчі дії, *port charges*.

3. «іменник у Н.в. + іменник у Р.в. без прийменника»:

Приклади: відчужувач майна.

II. Трикомпонентні синтаксичні типи:

1. «іменник у Н.в. + іменник у Р.в. + іменник у Р.в.»:

Приклади: право власності громадян, презумпція провини боржника, заподіяння шкоди здоров'ю, закінчення строку давності.

2. «іменник у Н.в. + іменник у З.в. + іменник у Р.в.».

Приклади: право на відшкодування витрат, пенсія за вислугу років, *right of copyrighting*.

Лекція 3. Відтворення у перекладі інтернаціоналізмів і псевдоінтернаціоналізмів

Лекція 4. Особливості перекладу термінів (авторських термінів, термінів-омонімів тощо)

1. Відтворення у перекладі інтернаціоналізмів та псевдоінтернаціоналізмів

2. Характеристика термінологічної лексики в аспекті перекладу

Як вже зазначалось вище, головними лексичними проблемами перекладу є труднощі, пов'язані з явищами міжмовної і внутрішньомовної омонімії та паронімії термінів, відтворенням інтернаціоналізмів і псевдоінтернаціоналізмів, лексикалізованої форми множини англійських іменників.

Термінологічна лексика. Термін - емоційне нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів. Передача англійських термінів на українську мову вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. При передачі науково-технічної та економічної літератури з англійської мови на українську важливе значення має взаємодія терміну з контекстом, завдяки чому виявляється значення слова.

Терміни є словами чи словосполученнями, що позначають поняття спеціальної (фахової) сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у будь-якій конкретній галузі знань чи людської діяльності. Головними диференційними ознаками термінологічної одиниці є системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності і прозорості внутрішньої форми слова, конвенційність, змістовна інваріантність, стилістична нейтральність, висока інформативність, точність і стислість.

Якщо слово вживається як термін у системі іншої спеціальної галузі знань, то в ній воно теж однозначне, семантично чітко відмежоване від тих його значень, що виявляються в позатермінологічному функціонуванні, а також і в термінологічному, але в іншій галузі знань.

Таким чином, термін являє собою слово, що характеризується не лише стильовою співвіднесеністю, а й певною замкненістю в системі лексики на означення понять якоїсь окресленої галузі знань.

Інтернаціоналізми і псевдоінтернаціоналізми

У багатьох мовах існують слова, що мають дуже подібну (звукову) форму і нерідко, але зовсім необов'язково, ідентичне значення (так звані інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми). Особливо часто вони вживаються у науково-технічній літературі, наприклад, "теорія", "метод", "експеримент", "аргумент", "дефініція" тощо. Переклад таких слів з англійської мови на українську може становити для перекладачів-початківців, як не дивно, певні труднощі, оскільки їхні значення можуть бути зовсім різними, як, наприклад, у випадку *actual*, що має значення не "актуальний", а "дійсний", або *correspondent*, українським відповідником якого є не "кореспондент", а "відповідний".

До інтернаціональної лексики належать слова, які виражають поняття міжнародного значення і існують у багатьох мовах світу (споріднених і неспоріднених), зберігаючи близьке або спільне значення й фонетико-морфологічну будову.

Відповідно до запропонованої В.І. Карабаном класифікації [4, с. 316], з точки зору перекладу слова-інтернаціоналізми та псевдоінтернаціоналізми можна умовно поділити на 3 групи: 1) справжні (або повні) інтернаціоналізми, семантичні структури яких тотожні, наприклад, *hypothesis* та "гіпотеза", *tendency* та "тенденція"; 2) часткові інтернаціоналізми або напівінтернаціоналізми, що мають тільки частку тотожних значень, наприклад, *thesis* - "теза; дисертація; шкільний твір" і "теза"; або *student* - "студент; учень; вчений; той, хто проходить перепідготовку; стипендіат" та "студент"; 3) псевдоінтернаціоналізми, що не мають подібних значень, наприклад, *conductor* "диригент" та "кондуктор", *audience* "аудиторія" і "аудієнція". Слова першої групи не становлять небезпеки помилкового перекладу, але вони нечисленні, тоді як слова другої та третьої групи, значно більш численні, можуть бути прийняті за справжні інтернаціоналізми і перекладені невірно (через що вони й називаються "хибними друзями" перекладача).

Є три принципи класифікації інтернаціоналізмів.

Основними критеріями класифікації інтернаціоналізмів є вмотивованість, чи «внутрішня форма». Є три типи вмотивованості:

В інтернаціоналізмів значення завжди схожі, тоді як схожість форм може спиратися на певну низку ознак.

На думку більшості науковців, інтернаціоналізми мають міжнаціональний характер вживання (їх не можна відносити до слів рідної мови), однакові за значенням та аналогічні за вимовою як мінімум у трьох неспоріднених мовах. При цьому вони не обов'язково мають характер запозичень (вони виходять за межі запозичень), бо багато слів рідної мови стали інтернаціоналізмами

В усякому разі, національна форма, нехай навіть якщо вона засвоєна якоюсь іншою мовою, може вважатися водночас інтернаціональною лише за умови, якщо є форми етимологічно ідентичні з нею у кількох інших мовах, якщо всі ці форми є схожими, а мови належать до різних мовних сімей.

Відсоткове співвідношення інтернаціонального та національного не є однаковим у різних мовах. Все залежить від преференційних тенденцій у кожній конкретній мові. Проте присутність інтернаціонального елементу в будь-якому відношенні значно полегшує спілкування між носіями різних мов, а саме:

- а) сприяє повсякденній комунікації;
- б) має широке застосування у вивченні та викладанні іноземних мов;
- в) передає інформацію стосовно культурно-історичних контактів між різними народами;
- г) може інтерпретуватися як словник пан-європейської культури;
- г) робить вагомий внесок у дискусії стосовно іншомовних запозичень.

Класифікація інтернаціоналізмів в аспекті перекладу

Чіткі критерії визначення поняття інтернаціоналізму, на жаль, відсутні і тому різні науковці тлумачать дане поняття по-різному. Наукове визначення поняття лексичного інтернаціоналізму намагаються дати, стверджуючи, що інтернаціоналізмами в мовознавстві слід називати особливо важливі форми лексичної спільності, які є міжмовною синхронічною категорією, що має прояв лише при зіткненні або зіставленні мов.

З точки зору перекладача інтернаціоналізми можна умовно розділити на дві групи.

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що переважна більшість інтернаціоналізмів є частковими інтернаціоналізмами, а повні

інтернаціоналізми — це також окремий випадок часткових інтернаціоналізмів.

Псевдоінтернаціоналізми — це також слова, які були утворені з міжнародних морфем та не вийшли за межі конкретної мови-продуцента, тобто не були запозичені іншими мовами (типу *рос.* ліфті́р).

Такі одиниці часто бувають нездоланною проблемою для недосвідчених перекладачів. Недарма їх називають "удавані або фальшиві друзі перекладача" (translator's false friends). Зустрічаючись з ними, перекладач мимоволі згадує етимологічно тотожне українське слово і забуває, що його значення та вживання не співпадають із значенням та вживанням відповідного англійського слова.

Класифікація інтернаціоналізмів за способом та джерелом запозичення

Існує кілька принципів класифікації інтернаціональних елементів за способом запозичення та за вибором джерела запозичення.

За вибором джерела виділяється 4 типи інтерна-ціональних форм:

- 1) чисто латинські або грецькі слова (*omnibus*);
- 2) національні латинізми та еллінізми, які мають греко-латинські корені та національні закінчення (лат. *industria*, англ. *industry*, нім. *Industrie*);
- 3) національні слова, що стали інтернаціоналізмами (типу *рос.* спутник);
- 4) народно-латинські (романські) варіанти латинських коренів (*im. flusso*, *icn. flujo* — від *лат. fluxus*) [5].

У багатьох випадках відповідне англійське слово має більше значень, з яких тільки одне-два значення є тотожними. Наприклад, англійське слово *routine* має щонайменше чотири значення ("сталий порядок дій, розпорядок; консервативний метод роботи; математична програма; поточний, заведений"), а подібне за формою українське слово "рутина" має щонайбільше два позначення (зазначені перше і друге), слово *unify* має два основних значення ("об'єднувати, поєднувати; зводити до єдиного, уніфікувати"), тоді як українське слово "уніфікувати" не має першого значення англійського слова.

Той факт, що часто подібні англійські слова характеризуються більш розгалуженою семантичною структурою, ніж відповідні українські слова, має важливі наслідки для перекладацької практики. Переклад міжмовних омонімів з англійської мови на українську приховує у собі більше можливостей помилок, ніж переклад таких слів з української на англійську

мову, тому що англійське слово може бути вжитим не у тому значенні, що омонімічне йому слово. Наприклад, слово *article* може вживатися у значеннях 'стаття', "виріб, предмет" та "артикль", і перекладаючи це слово з англійської, потрібно вибрати одне із його значень, тоді як при перекладі українського слова "артикль" на англійську мову проблеми вибору значення не виникає, тому що це слово в українській мові має тільки одне значення.

Лекція 5. Застосування лексичних трансформацій у науково-технічному перекладі

Перекладацькі лексичні трансформації - це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі з причин невідповідності з точки зору значення і контексту. В цьому розділі розглядається шість найпоширеніших у практиці перекладу лексичних трансформацій.

Транскодування - це таке перетворення, в основі якого лежить відтворення звукової та/або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу, наприклад: *management* - *менеджмент*, *emitter* - *емітер*, *periscope* - *перископ*, *perforator* - *перфоратор*, *piperitone* - *піперитон*.

Розрізняють чотири види транскодування: 1) **транскрибування** (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови, наприклад: *peak* - *пік*, *resistor* - *резистор*), 2) **транслітерування** (слово вихідної мови передається по літерах, наприклад: *marketing* - *маркетинг*, *ping-pong* - *пінг-понг*, *opt* - *опт*), 3) **змішане транскодування** (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування, наприклад: *overlock* - *оверлок*, *altimeter* - *альтиметр*) і 4) **адаптивне транскодування** (коли форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу, наприклад: *middle* - *мідель*, *nipple* - *ніпель*, *occlusion* - *оклюзія*, *platform* - *платформа*, *pallet* - *палета*).

При транскодуванні, як можна бачити, літерами мови може передаватися вся форма, або більша її частина (в такому випадку говорять про адаптивне транскодування). Іноді застосовується змішане транскодування, коли більша частина транскодованого слова відбиває його звучання в вихідній мові, але разом з тим передаються й деякі елементи його графічної форми.

Зокрема, це досить часто застосовується у випадку передачі власних імен, наприклад: *Mansell* - Манселл (а не "Менселл", як вимовляється це власне ім'я англійською мовою).

При перекладі неологізмів транскодування звичайно супроводжується описовим перекладом, що подається в дужках: *Ni-hard* - *nigard* (білий чавун, легований хромом та нікелем), *rase* - *пейс* (позасистемна одиниця довжини). Саме так подаються в перекладних словниках ті транскодовані терміни, що лише недавно увійшли в мову перекладу, наприклад: *marker* - *маркер* (маркувальний олівець або маркувальна ручка чи фломастер), *rager* - *пейджер* (абонентський радіоприймач системи персонального виклику з невеликим дисплеєм для текстових повідомлень).

Для надання транскодованому терміну певної вмотивованості внутрішньої структури іноді додаються пояснювальні слова: *nerve* - *нерв* (резинової суміші).

Транскодовані терміни, що вже міцно закріпилися в мові перекладу, в словниках можуть подаватися без додаткового описового перекладу: *server-server*, *newton* - *ньютон*, *bulldozer* - *бульдозер*.

Транскодування неологізмів відбувається при перекладі в тих випадках, коли в культурі і, зокрема, науці країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слово або слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимогам до термінотворення. Оскільки при транскодуванні транскодоване слово має одне значення, то такий спосіб перекладу доцільно застосовувати в тих випадках, коли в мові перекладу необхідно створити чітко однозначний термін.

Особливо часто транскодування термінів відбувається в тих випадках, коли термін в мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження: *percolator* - *перколятор*, *obturator* - *обтюратор*, *optron* — *оптрон*, *bigamy* - *бігамія*, *perlocution* - *перлокуція*, *macroassembler* - *макроасемблер*.

Перш ніж застосовувати цю трансформацію, перекладач повинний переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник слова, що перекладається, інакше через транскодування в мові перекладу можуть виникнути дублетні (синонімічні) терміни, а це порушує чіткість та стрункість певної терміносистеми: *massicot* - *масікот*, *жовтий окис свинцю*; *pagination* - *пагінація*, *нумерація сторінок*.

Калькування (дослівний або буквальний переклад) - це лексична трансформація, що полягає у поморфемному чи послівному перекладі нових, слів (термінів), коли відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за

порядком відповідник у словнику, наприклад: *ore yard* - рудний двір, *movable table* - рухомий стіл, *self-cooling* - самоохолодження, *line service* - лінійна служба, *toxic shock syndrome* - токсичний шоківий синдром, *Big Bang* - Великий вибух, *floating zero* - плаваючий нуль. В цих прикладах українські відповідники англійських термінів утворені шляхом вибору першого словникового відповідника кожного з компонентів.

Калькування як прийом перекладу частіше застосовується при перекладі складних слів (термінів). Воно може застосовуватися також стосовно тільки одного з компонентів складного слова (терміна): *charmed quark* - зачарований кварк, *slag yard* — шлаковий двір. Досить часто калькування застосовується при перекладі до тих складних термінів, що утворені за допомогою поширених загальнонародних слів: *worm shaft* - черв'ячний вал, *target search* - пошук цілі, *drafting table* - креслярський стіл, *self-loading* - самозавантаження. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові.

Контекстуальна заміна (пошук контекстуального аналога) - це така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу:

Materials are anything from which products can be made. Матеріали — це все те, з чого можна виробити вироби, означених англійських речень.

Слід зазначити, що не існує точних правил створення контекстуальних заміन, оскільки переклад слів у таких випадках залежить від контексту їх вживання.

Конкретизація значення слова

Лексичний елемент, як відомо, перекладається не окремо, сам по собі, в ізоляції від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик. Тільки так досягається точність та адекватність перекладу слів (в тому числі й термінів). Чим більше враховуються перекладачем всі характеристики слова, що перекладається, тим адекватнішим буде його переклад.

Однією з таких важливих характеристик є норми та традиції вживання слів у тій чи іншій сфері мовлення. Знання словникових відповідників є необхідною, але недостатньою умовою адекватного перекладу лексики. Переклад лексичних елементів не обов'язково передбачає тільки вибір словникових відповідників. Крім цього, важливим є вміння підібрати контекстуальні відповідники, що не завжди фіксуються у перекладних словниках.

Важливим способом вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька лексична трансформація конкретизації значення, що зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу та традиціях мовлення.

Конкретизація значення - це лексична трансформація, внаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом (терміном) вужчої семантики, наприклад:

But at the foundational level, things are less straightforward, because different scholars hold different conceptions of the nature of the object. Проте на засадничому рівні проблеми менш зрозумілі, тому що різні вчені мають різні уявлення про природу цього об'єкту.

It is argued here that none of these criticisms is successful. Тут робиться спроба довести, що жодне з зазначених критичних зауважень не є обґрунтованим.

Генералізація. У процесі перекладу лексичних елементів перекладні відповідники можуть утворюватися за рахунок не тільки звуження значення англійських слів, а й розширення значення. Лексичною перекладацькою трансформацією, що при цьому використовується і що протилежна за напрямком трансформації конкретизації, є генералізація, внаслідок якої слово із вужчим значенням, що перекладається, замінюється у перекладі на слово із ширшим значенням, нерідко гіпонімом, наприклад:

The first factories were driven by water. Перші фабрики працювали на воді. American society was an ideal vehicle for industrialization. Американське суспільство було ідеальним середовищем для проведення індустріалізації.

Лекція 6. Застосування граматичних трансформацій у науково-технічному перекладі

З метою уникнення неадекватного буквального перекладу (“граматичного буквалізму”), застосовуються перекладацькі граматичні трансформації, внаслідок яких буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу та стає адекватним. Граматичні трансформації спричиняються різними чинниками. Зокрема, причинами таких трансформацій є:

1) Різниця у способах передачі інформації англійським і українським реченням: те, що в одній мові передається лексичними засобами, в іншій мові може виражатися граматичними засобами. Так, наприклад, попередність однієї дії іншій у минулому в англійській мові позначається формою *Past Perfect*

дієслова-присудка, а в українській мові - словами або словосполученнями (“раніше”, “перед цим”, “до того” тощо).

2) Відсутність в одній з мов певних граматичних явищ, форм або конструкцій. Наприклад, в українській мові артиклі, герундіальна форма дієслова, формальний додаток (“*it*”), а в англійській мові - родові форми іменників та прикметників, форми відмінків числівників.

3) Необов'язковість вираження граматичної інформації в одній з мов (наприклад, в українській мові граматично не виражена інформація про те, що дія в теперішньому часі відбувається у момент говоріння (англійська дієслівна форма *Present Continuous*).

4) Різниця у представленні змісту речення поверхневою структурою (наприклад, в англійській мові складна інформація у додатку може виражатися у вигляді складного додатку *Objective Infinitive*).

5) Особливості сполучуваності й функціонування слів у слово сполученнях і реченнях (наприклад, через особливості сполучуваності прикметника *administrative* словосполучення *administrative efficiency* може перекладатися як “адміністративна ефективність”, а повинно перекладатися як “ефективне управління”).

Отже, під **граматичною перекладацькою трансформацією** розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі. Розрізняють п'ять основних видів граматичних трансформацій **перестановка (пермутація, транспозиція), субституція (заміна), додавання, вилучення, комплексна лексико-граматична трансформація**.

Перестановка — це граматична трансформація, внаслідок якої змінюється порядок слів у словосполученні або реченні. Наприклад, в українському реченні сполучне слово “*однак*” звичайно стоїть на початку речення, тоді як в англійській мові його відповідник (“*however*” може вживатися й у середині та наприкінці речення; іменник-означення в англійській мові може перебувати в препозиції перед означуваним іменником (*theory construction*), тоді як в українській мові іменник-означення звичайно стоїть після означуваного іменника (“*побудова теорії*”).

Перестановки нерідко супроводжуються іншою граматичною трансформацією — **субституцією** або **заміною: морфологічною заміною**, внаслідок якої змінюються граматичні ознаки слів форм (наприклад, замість форми однини у перекладі вживається форма множини), **функціональною заміною**, якщо відбувається заміна частин мови (наприклад, інфінітив у перекладі трансформується в іменник) та синтаксичної функції (наприклад, додаток перетворюється при перекладі в підмет) або **синтаксичною заміною**, якщо відбувається заміна типу речення (наприклад, просте речення перетворюється на складне або навпаки).

У переважній більшості випадків перекладу англійське слово однієї частини мови перекладається на українську мову словом тієї ж частини мови, як, наприклад, у перекладах наступних речень:

This assumption is a hypothesis in a rather special sense. – Це припущення можна назвати гіпотезою, тільки надаючи цьому терміну особливого сенсу.

In this case the task is relatively simple. – У цьому випадку завдання є відносно простим.

Однак така однозначна відповідність у перекладі буває не завжди: через різного роду лексичні та граматичні особливості мов оригіналу та перекладу та розбіжності у мовленнєвих нормах перекладачу доводиться застосовувати трансформацію заміни частини мови, коли, наприклад, іменник замінюється у перекладі на прикметник, а прикметник - на дієслово тощо. Така трансформація може застосовуватися до слів майже всіх частин мови, однак найчастіше це спостерігається у випадку таких частин мови, як іменник, дієслово, прикметник та прислівник:

Mechanical engineers also design machine components. – Інженери-механіки також проектують і розробляють деталі машин (заміна прикметника на іменник).

Додавання слова

Розглядаючи цю трансформацію, ми повинні зробити наступне застереження. Як відомо, перекладач не має права щось додавати від себе до змісту тексту, що перекладається. Всі смислові зміни, в тому числі додавання, повинні робитися за межами тексту перекладу - в зносках, посиланнях, коментарях, які знаходяться поза текстом, що перекладається. Нагадаємо принагідно, що смисл кожного тексту складається з експліцитної (безпосередньо вираженої) та імпліцитної (не вираженої в поверховій структурі) частин. При перекладі певні фрагменти експліцитного смислу оригіналу можуть переходити в імпліцитну частину тексту перекладу і, навпаки, певні фрагменти імпліцитного смислу можуть знаходити в тексті перекладу вираження на поверхні. Тому коли йдеться про додавання як лексичну трансформацію, мають на увазі експліцитне вираження частини імпліцитного смислу оригіналу в тексті перекладу. Як можна бачити, тут не йдеться про зміни смислу оригіналу через вилучення частини загального смислу оригіналу або додавання до загального смислу.

Отже, трансформація додавання полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що перекладається, та/або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують в культурі мови перекладу, наприклад:

Also of interest to bionicists are the electrical properties of some biomaterials. Значний інтерес для фахівців з біоніки становлять електричні властивості деяких біоматеріалів (додавання прикметника).

Вилучення слова

Говорячи про цю трансформацію, слід також зробити застереження, вірне й для лексичної трансформації додавання. Перекладач від себе, тобто довільно, не може вилучати нічого із змісту тексту, що перекладається. Вилучати можна лише ті елементи смислу, що певним чином дублюються в оригіналі за нормами мови оригіналу або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої.

Для цього застосовується трансформація вилучення - виправдане з точки зору адекватності перекладу, в першу чергу норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту.

Напр.: *John C. Calhoun argued that the federal tariff could be declared null and void and its enforcement prohibited by individual states. Джон Келгоун виступав за те, щоб федеральний тариф був оголошений нечинним і його дія в штатах була заборонена (вилучення одного з членів тавтологічної пари та означення.*

The proposal was rejected and repudiated. Цю Пропозицію було відкинуто (вилучення одного з членів тавтологічної пари).

This is an apt remark to make. Це є влучне зауваження (вилучення означення).

Лекція 7. Комплексні лексико-граматичні трансформації у науково-технічному перекладі

До комплексних лексико-граматичних трансформацій, що відбуваються одночасно на лексичному і граматичному рівні, належать смисловий чи семантичний розвиток і антонімічний переклад або формальна негагивація. Найтиповішим прикладом смислового розвитку є семантичне відношення наслідку, тобто причинно-наслідкове відношення: так, дієслова *to drop* “*випустити (щось з рук)*”, *to fall down* “*впасти (додолу)*” пов’язані саме таким відношенням: *He dropped his watch* “*Він випустив годинника*” > *His watch fell down* “*Його годинник впав*”.

Смисловий розвиток є таким комплексною трансформацією, за якої перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається і одночасно відбувається заміна частини мови або синтаксичної конструкції. Іноді відхилення в перекладі від “букви” оригіналу необхідно для досягнення адекватності перекладу, оскільки в мовах

оригіналу та перекладу можуть діяти різні мовленнєві норми та існувати різні традиції мовлення. Наприклад:

Additional evidence comes from comparative studies of living animals and plants. – Додаткові докази можна отримати через порівняльні дослідження існуючих тварин та рослин.

Антонімічний переклад або формальна негативація є комплексною трансформацією, за якої форма слова або словосполучення вихідної мови замінюється на протилежну в мові перекладу (позитивна - на негативну і навпаки), а зміст одиниці, що перекладається, залишається в основному подібним.

На думку В.І. Карабана, термін “антонімічний переклад” є неточним, оскільки слово, що перекладається, не замінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як його зміст, значення залишається без особливих змін. Тому для позначення означеного способу перекладу краще використовувати термін **“формальна негативація”**, в якому підкреслюється саме зміна форми слова або словосполучення і не йдеться про антонімічність як таку, що пов’язана із зміною змісту на протилежний [4].

Означена трансформація представлена трьома видами: 1) **власне негативація** (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом **не-** або словосполученням з часткою **не**, наприклад: *to continue* — *не зупинятися*, *small* - *невеликий*, *to ignore* - *не помічати*), 2) **позитивація** (слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента, наприклад: *unabbreviated* - *повний*, *unabolished* - *такий, що залишається чинним*, *unallowed* - *заборонений*, *to disable* - *блокувати, закривати*); 3) **анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів** (наприклад: *to not defuse* - *залишати із запальником (бомбу)*, *not impossible* - *можливий*, *not aggregative* - *цільний*, *to disappear never* - *завжди залишатися*).

В певних контекстах деякі англійські слова, що не мають у своєму складі заперечувальних морфем, але містять, як правило, заперечувальний семантичний компонент, можуть перекладатися подібними за значеннями словами з префіксом **“не-”** або сполученнями частки **“не”** з антонімічним відповідником слова, що перекладається, наприклад: *to fail* “*не вдається*”, *to hate* “*не полюбляти*”, *to be ignorant* “*бути несвідомим (чогось)*”. Тому формальна негативація є одним з прийомів реалізації контекстуальної заміни, тобто такої лексичної заміни, що можлива лише в певному контексті. Одними з таких слів, при перекладі яких найчастіше застосовується даний прийом, є дієслово *to fail* та похідний від нього іменник *failure*.

Описовий переклад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміна), напр.: *maisonette* – *квартира (помешкання) в двох рівнях (на двох поверхах)*, *rabbit* – *газодифузійне розділення ізотопів з частковою рециркуляцією*, *wail* – *автомобіль з високими динамічними якостями*.

До описового перекладу висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття, 2) опис не повинний бути надто докладним, 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

При застосуванні описового перекладу важливо слідкувати за тим, щоб словосполучення в мові перекладу точно і повно передавало всі основні ознаки поняття, позначеного словом оригіналу. Наприклад, термін *outscriber* має такі основні ознаки: *[вихід]*, *[записування]* та *[пристрій]*, а тому при перекладі описовим способом слід зберегти всі ці головні ознаки: *outscriber* - *вихідний пристрій відтворення даних*.

Перед застосуванням цього прийому перекладу неологізмів необхідно виконати попередню умову правильності перекладу неологізмів – переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник (зрозуміло, що перекладні словники ще не могли його зафіксувати, проте він може бути зафіксований, зокрема, у вже перекладеній нещодавно літературі), щоб не створювати термінологічні дублети в мові перекладу.

Для того, щоб правильно застосувати такий прийом перекладу, необхідно добре знати предметну сферу тексту, що перекладається, щоб правильно розкрити зміст позначеного неологізмом поняття. У порівнянні з транскодуванням описовий переклад має ту перевагу, що завдяки ньому досягається більша прозорість змісту поняття, позначеного відповідником неологізму.

Лекція 8. Специфіка використання перекладацьких стратегій у науково-технічному перекладі

The word strategy is used in many contexts. In translation studies many theorists have used the term translation strategies widely but with some considerable differences in the meaning and the perspective from which they look at it. A list of more general definitions of the word strategy is given below:

A strategy is a long-term plan of actions designed to achieve a particular goal (Wikipedia Committee, n. d.).

A systematic plan, consciously adapted and mentioned, to improve one's learning performance (Instruction Curriculum Reading Glossary, n. d.).

A strategy is a planned, deliberate, goal-oriented (has an identifiable outcome) procedure achieved with a sequence of steps subject to monitoring and modification (Curriculum Learning Literate-Futures Glossary, n. d.).

A set of explicit mental and behavioral steps used to achieve a specific outcome (Deep Trance, n.d.).

Clearly, these definitions are general and can be related to different fields of study. This study mainly concerns translation strategies, although the above-mentioned definitions can be narrowed down to this research field, as well. Translation strategies have their own characteristics, through which one can gain an appropriate understanding of them.

Generally speaking, a translator uses a strategy when s/he encounters a problem while translating a text; this means, when a translator translates a text literally, translation strategies may not be needed. Bergen (n. d.) mentions that strategies are not obvious and trivial. Although, when they translate word for word and use a dictionary, beginners in the area of translation think they have made a good translation; they do not understand that a problem still exists and changes must be made at some levels of the translation. Therefore, problem-solving is the most important function of the strategies. However, the question that arises here is: what is a translation problem?

Translation strategies' typologies

Different scholars suggest various types, categorizations and classifications for the strategies according to their particular perspectives. Here, some of these typologies are mentioned.

Chesterman (1997), as Bergen (n. d.) stated, believes that in translation strategies' field there is "considerable terminological confusion". As Chesterman (1997) believes, the general characteristics of translation strategies are as follows:

1. They involve text manipulation.
2. They must be applied to the process.

3. They are goal-oriented.
4. They are problem-centered.
5. They are applied consciously.
6. They are inter-subjective. (It means the strategies must be empirical and understandable for the readers not the person who used them.)

Different scholars have various perspectives to the aspects of the act of translation, so, they define and describe different types of strategies. Bergen's (n. d.) classification of the strategies includes three categorizations: 1. Comprehension strategies, 2. Transfer strategies, 3. Production strategies

By his classification, he meant: first, we read and comprehend a text. Second, we analyze the differences between the source text and the target one, and we must decide on the kinds of strategies which we are up to use them. And lastly, we produce the equivalent text in the target language.

Lorscher (1996: 28) identifies nine basic elements, or as he called, building blocks of translation strategies. These building blocks are as follows:

Original elements of translation strategies

1. Realizing a translational Problem RP
2. Verbalizing a translational Problem VP
3. Searching for a possible solution to a translational Problem SP
4. Solution to a translational Problem SP
5. Preliminary Solution to a translational Problem PSP
6. Parts of a Solution to a translational Problem SPa, SPb...
7. Solution to a translational Problem is still to be found SP $\emptyset$
8. Negative Solution to a translational Problem SP= $\emptyset$
9. Problem in the reception of the Source Language text PSL

Hatim and Munday (2004) stated that some of the main issues of translation are linked to the strategies of form and content of literal and free translations. This division can help identify the problems of certain overly literal translations that impair comprehensibility. However, the real underlying problems of such translations lie in areas such as text type and audience.

Local strategies (concerning how to handle translation problems)

Bergen (n. d.) compared local strategies to the many vital systems which deliver air, blood etc. to various parts of the body helping them to function well.

Chesterman (1997) believes, as quoted by Bergen (n. d.), that the taxonomy of translation strategies can be presented simply. It includes a basic strategy which is: change something. In his statement, Chesterman (1997) does not refer to the replacement of elements in the source text words by their equivalent in the target text; it means that this replacement cannot be the only task of a translator and it is not sufficient. The normal types of changes made by the translators can be classified as:

- a) The words which are used in the source text
- b) The structure of these words
- c) The natural context of the source text

Thus, as Bergen (n. d.) mentioned, according to Chesterman (1997), local translation strategies can be categorized into semantic, syntactic, and pragmatic changes; each group has its own subcategories. Also, there is no obvious distinction between them, so it is difficult to say which exact strategy is being used. In the following subsections, Chesterman's (1997) classification of translation strategies is described, according to Bergen (n. d.):

Syntactic strategies

These local strategies change the grammatical structure of the target text in relation to the source text. Although most of the strategies are applied because a literal translation is not appropriate, Chesterman (1997) presents his first syntactic strategy, literal translation. He believes that, according to many translation theorists, this is a "default" strategy.

1. Literal translation: It means the translator follows the source text form as closely as possible without following the source language structure.

2. Loan translation: This is the second syntactic strategy in his classification which refers to the borrowing of single terms and following the structure of the source text which is foreign to the target reader.

3. Transposition: Another term that Chesterman (1997) has borrowed from Vinay and Darbelnet (1958) is transposition that refers to any change in word class, for example adjective to noun.

4. Unit shift: This is a term that has been borrowed from Catford (1965) in the levels of morpheme, word, phrase, clause, sentence and paragraph.

5. Paraphrase structure change: This strategy refers to changes which take place in the internal structure of the noun phrase or verb phrase, although the source language phrase itself maybe translated by a corresponding phrase in the target language.

6. Clause structure change: This is a term which refers to a strategy in which the changes affect the organization of the constituent phrases or clauses. For example, changes from active to passive, finite to infinite, or rearrangement of the clause constituents.

7. Sentence structure change: It is a term that refers to changes in the structure of the sentence unit. It basically means a change in the relationship between main clauses and subordinate ones.

8. Cohesion change: The way in which the parts of a sentence join together to make a fluent, comprehensible sentence is called textual cohesion. Cohesion change is a term referring to a strategy which affects intra-textual cohesion, this kind of

strategy mainly takes place in the form of reference by pronouns, ellipsis, substitution or repetition.

9. Level shift: By the term level, Chesterman (1997) means the phonological, morphological, syntactical and lexical levels. These levels are expressed variously in different languages.

10. Scheme change: This strategy is another term in Chesterman's (1997) classification. It refers to rhetorical schemata such as parallelism, alliteration and rhythm and rhyming in poetry. Parallelism refers to similar arrangement of collocations, phrases or sentences.

Semantic strategies

The second group in Chesterman's (1997) classification is semantic strategy which has its own subcategories.

Synonymy: It is the first subcategory in this group. In this strategy the translator selects the closest synonym, which is not the first literal translation of the source text word or phrase.

Antonymy: In this strategy, the translator uses a word with the opposite meaning. This word mostly combines with a negation.

Hyponymy: It means using a member of larger category (e.g. rose is a hyponym in relation to flower), and also hypernym is a related superordinate term, which describes the entire category with a broader term (e.g. flower is a hypernym in relation to rose).

Converses: This strategy refers to pairs of opposites expressing similar semantic relationships from the opposite perspectives (e.g. send-receive take-give).

Trope change: The formal name that is used for a figure of speech or metaphor is called trope which means using a term or phrase to compare two things that are unrelated with the purpose of revealing their similarity. This relates to a type of strategy called trope change strategy.

Abstraction change: The other kind of strategy in the list is abstraction change. This strategy concerns shifting either from more abstract terms to more concrete ones or vice versa.

Distribution change: This is a kind of strategy in which the same semantic component is distributed over more items (expansion) or fewer ones (compression).

Emphasis change: This strategy increases, decreases or changes the emphasis of thematic focus of the translated text in comparison to the original.

Paraphrase strategy: This is the last strategy in the list. According to the overall meaning of the source text, it creates a liberal approximate translation, some lexical items may be ignored in this sort of strategy.

Pragmatic strategies

Cultural filtering: According to Chesterman (1997 as cited in Bergen n. d.), the first sort of strategy in this group is cultural filtering. It may be described as the

concrete realization, at the level of language, of the universal strategy of domestication or target culture-oriented translation. This strategy is generally used while translating culture-bound items.

Explicitness change: In explicitness change strategy some information of the source text maybe added; or deleted to make the text more or less explicit.

Information change: The next type of strategy is information change which is similar to the previous strategy; however, here the changed information is NOT implicit in the source language text.

Interpersonal change: This strategy is used to affect the whole style of the text to make it more or less informed, technical etc.

Speech act: There is another strategy the changes the nature of the source text speech act, either obligatory or non-obligatory (e.g. from reporting to a command, or from direct to indirect speech).

Visibility change: This is a strategy that increases the "presence" of either the author of the source text or its translator (e.g. footnotes that are added by the translator).

Coherence change: Another strategy is coherence change which is similar to cohesion change which was mentioned in the previous section (syntactic strategies). The only difference is that, cohesion change concerns micro-structure level (e.g. a sentence or a paragraph), but coherence change concerns a higher textual level (i.e. combining different paragraphs to each other in a way different from the source text).

Partial translation: This is a strategy that refers to translating a part of a text, not the entire text (e.g. song lyrics or poetry).

Trans-editing: As Bergen also stated, according to Stetting (1989), another strategy which can be mentioned in this section is trans-editing that refers to extensive editing of the original text when necessary (i.e. changing the organization of the source text information, wording or etc).

The above-mentioned strategies present the classification of Chesterman (1997) cited by Bergen (n. d.). It is clear that all strategies can specific cases of "changing something," which is, as Chesterman (1997) believes, the basic strategy of translation.

The levels on which these translation strategies work differ from each other; and as Bergen (n. d.) stated, this may lead to terminological confusion among researchers who are concerned with translation studies.

As Venuti (2001) states, from Vinay and Darbelnet's (1958) point of view, translators can select two main methods of translating which are called: direct/literal translation and oblique translation.

When literal translation is not possible because of lexical and syntactical differences between the two languages, oblique translation is used.

Oblique translation includes seven subcategories which are as follows:

Borrowing: that is used to tackle a meta-linguistic difference. It is the simplest strategy of translation that means using source language terms in the target text.

Calque: This is a special type of borrowing in which the borrowed expression is literally translated into the target language.

Literal translation: that means rendering a source language text into the appropriate idiomatic or grammatical equivalent in the target language.

Transposition: that is substituting one word class with another without changing the meaning of the message.

Modulation: this means changing in point of view (e.g. changing part of speech).

Equivalence: this refers to rendering two situations by different stylistic and structural methods; these two texts include the source text and its equivalent text which is the target text.

Adaptation: that refers to those situations when cultural differences occur between the source language and the target language. Thus, translation can be considered as a special kind of equivalence which is situational equivalence

The above-mentioned strategies fit the classification of Vinay and Darbelnet (1958), which shows some similarities with Chesterman's classification; however, as we can see above Chesterman's (1997) classification is clearly more detailed. All the above-mentioned strategies are theories which are named differently by different theorists. However; if one wants to examine the applicability of these strategies, there would be no clear borderline between them. Moreover, they are just some of the strategies that can be used by a translator, and it seems that there are different options that a translator may have while doing the translation. However, there is no hierarchical order of more or less often used strategies. Baker (1992) offers a taxonomy of eight translation strategies, which are used by professional translators.

Baker's taxonomy: Mona Baker (1992: 26-42) lists eight strategies, which have been used by professional translators, to cope with the problematic issues while doing a translation task:

Translation by a more general word

This is one of the most common strategies to deal with many types of nonequivalence. As Baker believes, it works appropriately in most, if not all, languages, because in the semantic field, meaning is not language dependent.

Translation by a more neutral/ less expressive word

This is another strategy in the semantic field of structure.

Translation by cultural substitution

This strategy involves replacing a culture-specific item or expression with a target language item considering its impact on the target reader. This strategy makes

the translated text more natural, more understandable and more familiar to the target reader.

The translator's decision to use this strategy will depend on:

The degree to which the translator is given license by those who commission the translation

The purpose of the translation

Translation using a loan word or loan word plus explanation

This strategy is usually used in dealing with culture-specific items, modern concepts, and buzz words. Using the loan word with an explanation is very useful when a word is repeated several times in the text. At the first time the word is mentioned by the explanation and in the next times the word can be used by its own.

Translation by paraphrase using a related word

This strategy is used when the source item is lexicalized in the target language but in a different form, and when the frequency with which a certain form is used in the source text is obviously higher than it would be natural in the target language.

Translation by paraphrase using unrelated words

The paraphrase strategy can be used when the concept in the source item is not lexicalized in the target language.

When the meaning of the source item is complex in the target language, the paraphrase strategy may be used instead of using related words; it may be based on modifying a super-ordinate or simply on making clear the meaning of the source item.

Translation by omission

This may be a drastic kind of strategy, but in fact it may be even useful to omit translating a word or expression in some contexts. If the meaning conveyed by a particular item or expression is not necessary to mention in the understanding of the translation, translators use this strategy to avoid lengthy explanations.

Translation by illustration

This strategy can be useful when the target equivalent item does not cover some aspects of the source item and the equivalent item refers to a physical entity which can be illustrated, particularly in order to avoid over-explanation and to be concise and to the point.

Лекція 9. Особливості перекладу українською мовою англійських речень із формальним та інвертованим підметом. Переклад українською формального англійського підмета *there, one, it*

1. Особливості перекладу *there*

2. Особливості перекладу *one*

3. Особливості перекладу *it*

1.1. В англійській мові є особливий формальний підмет *there*, що вживається у сполученні з дієсловом *to be* та деякими іншими дієсловами і заміщає смисловий підмет, який звичайно міститься після дієслова-присудка. Формальний підмет *there* не має відповідника в українській мові й тому не перекладається окремо від дієслова-присудка та смислового підмета.

Напр.: *Unfortunately, there are other instances of this type of argumentation.* - *На жаль, є й інші приклади подібного роду аргументації.*

Конструкція *there is/are* звичайно перекладається відповідною часовою формою дієслова "бути" або "існувати", але іноді при перекладі можуть використовуватися й інші дієслова із семантикою буття або місцезнаходження. До перекладу може також вводитися прислівник "*тут*".

Напр.: *There has been very little experimental work in this area.* - *У цій галузі існує дуже мало експериментальних праць.*

1.2. Зустрічаються випадки, коли конструкція *there is/are* перекладається предикативами "відчутний", "помітний" тощо:

Напр.: *There is a relatively strong emphasis on the problem.* - *Тут досить відчутний наголос на імпліцитний бік проблеми.*

1.3. За наявності заперечення ця конструкція перекладається присудками "немає", "відсутній", "не буде" тощо.

Напр.: *There obviously is no unanimity on this point.* - *В цьому питанні явно відсутня одностайність.*

1.4. Якщо смисловий підмет виражений віддієслівним іменником, то конструкцію *there is/are* можна перекладати дієсловом, від якого утворений іменник.

Напр.: *There is no mention of relevant research here.* - *Відповідні дослідження тут не згадуються.*

2.1. Формальний підмет *there* може вживатися з іншими дієсловами у функції присудка, зокрема з *exist, stand, remain, lie* тощо у формі активного стану та з

observe, describe, find і т.ін. у формі пасивного стану. У таких випадках *there* не перекладається.

Напр.: *There has been described in the literature equipment which records the results numerically in tabular form.* - У літературі описується устаткування, що фіксує результати у формі числових таблиць.

Речення з неозначено-особовим підметом *one* звичайно перекладаються одним із трьох способів:

1) безособовим реченням:

Напр.: *If for some reason, one wishes to avoid this, it is, of course, possible.* – *I якщо з якоїсь причини бажано уникнути цього, то це, звичайно, можливо.*

Безособове речення при перекладі вживають особливо тоді, коли англійське речення містить у присудку модальне дієслово. Напр.: *One must ask what predictions follow from such an analysis.* — *Слід запитати, які ж передбачення впливають з такого аналізу.*

2) неозначено-особовим реченням:

Напр.: *Further evidence emerges when one considers other patterns.* - *Коли розглядаються інші моделі, з'являються нові дані та докази.*

Слід розрізняти кілька різних вживань займенника *it* у функції підмета: особове *it* ("він, вона, воно"), вказівне *it* ("це") та безособове *it* (формальне *it*, що окремо не перекладається).

1. Переклад особового займенника *it* не повинен викликати особливих утруднень, якщо пам'ятати, що він може вживатися анафоричне і заміняти попередній іменник, причому займенник може бути відділений від такого іменника не тільки окремими словами, а й реченням(и), і їхнє співвідношення не стільки граматичне, скільки логічне.

2. Безособове *it* не має перекладного відповідника і окремо не перекладається.

2.1. Речення з безособовим *it* та дієсловом-присудком у формі пасивного стану перекладаються безособовим реченням. Напр.: *It is shown to be the case.* — *Демонструється, що це дійсно так.*

2.2. Речення з *it* та складним дієслівним присудком перекладаються безособовими реченнями з "можна", "треба", "необхідно", "слід" тощо.

Напр.: *It cannot be expected that the solution to the problem of reliability will soon be achieved.* — *Не варто очікувати, що буде швидко знайдено розв'язання цієї проблеми.*

2.3 Речення з *it* у сполученні з дієсловом-присудком у формі активного стану (*appear, happen* і т.ін.) звичайно перекладаються безособовим або неозначено-особовим реченням.

Напр.: *It seems certain that the device should possess excellent characteristics.* - *Видається безперечним, що цей пристрій повинний мати відмінні характеристики.*

2.4. Конструкція логічного виділення певного члена речення з *it* (*It is ... that/ which/ where...*) перекладається, як правило, словом "саме".

Напр.: *It was Hinds who proposed this approach.* – *Саме Гайндз запропонував цей підхід.*

3. Іноді формальний підмет *it* перекладається обставиною "з цього", "цим" і т.ін., зокрема, тоді, коли він вживається з дієсловом-присудком *follow*.

Напр.: *It follows from Bernoulli's theorem that where the velocity is higher, the pressure is lower.* — *З теореми Бернуллі випливає висновок: що вища швидкість, то менший тиск.*

Подаємо переклади деяких подібних поширених фраз: *It appears that...* "Складається враження, що ..." або "Здається, що..."; *It happens that...* "Трапляється так, що..." / *Виявляється, що..."; It turns out that...* "Виявляється, що..."; *It takes ... to do smth.* "Потрібно ..., щоб зробити щось".

4. Інфінітив у складному підметі з *it* (*It... for + Infinitive*) перекладається або особовою формою дієслова у складі простого речення, або умовною формою дієслова у складі підрядного речення, що вводиться сполучником "щоб".

Напр.: *It is usual for any new hypothesis to be preceded by other related proposals.* - *Будь-якій гіпотезі звичайно передують кілька інших пов'язаних з нею ідей.*

5. Речення зі складним підметом з *it* (***It... to have...+ Infinitive/ Participle II/ Adjective***) перекладаються одним із наступних способів:

а) складнопідрядним реченням, де головне речення є відповідником конструкції **It + дієслово-присудок**, а підрядне речення — відповідником конструкції **to have + іменна група + Infinitive**.

Напр.: *It is hoped to have time in the near future to start such a series of experiments.* - *Сподіваємося, що у найближчому майбутньому буде час здійснити таку серію експериментів;*

б) простим реченням, де конструкція **"it + присудок"** передається предикативним словом ("можливо", "важливо" і т.ін.), а смисловий підмет — неозначеною формою дієслова.

Напр.: *It is possible to have these parameters measured.* - *Ці параметри можливо виміряти;*

в) **Participle II** у смисловій частині складного підмета може перекладатися особовою формою дієслова (іноді у складі підрядного речення, що вводиться сполучником "щоб" або "що").

Напр.: *It is possible to have the situation with equipment supply remain unaffected.*
— *Можливо, (що) ситуація з постачанням обладнання залишиться незмінною.*

Лекція 10. Особливості двостороннього перекладу з першої іноземної мови на українську синтаксичних конструкцій і граматичних явищ, що потребують узгодження часових форм

1. Особливості перекладу *Past Indefinite* та *Past Continuous*

2. Відтворення "*let* + іменник-додаток + *infinitive*"

При перекладі англійських форм минулого часу у підрядних додаткових реченнях слід мати на увазі дію відсутнього в українській граматиці правила узгодженості такої форми з формою минулого часу дієслова-присудка головного речення. Тому форма *Past Indefinite* або *Past Continuous* у таких підрядних реченнях перекладається формою теперішнього часу, форма *Past Perfect* – формою минулого часу, а форма *Future-in-the-Past* – формою майбутнього часу: Напр.: *The experimenter first made sure that the subject knew all the rules of the experiment.* – *Експериментатор насамперед пересвідчився, що піддослідний знає всі правила експерименту.*

Richards (1995) pointed out that similarity of attitude towards the two objects could account for some errors. – *Річардс (1995) відзначав, що деякі помилки можна пояснити подібністю ставлення до цих двох об'єктів.*

In one experiment teachers were asked to indicate students who were experiencing considerable difficulty in English. – *В одному з експериментів учителям запропонували вказати тих студентів, які відчують значні труднощі у вивченні англійської мови.*

It was hypothesized that this contrast would have been one of the easiest for the younger pupils to identify. – *Було висунуто гіпотезу, що учням молодших класів таке протиставлення визначити буде зовсім нескладно.*

Правило узгодження форми дієслова-присудка у підрядному додатковому реченні із формою минулого часу дієслова-присудка в головному реченні

може не виконуватися, і тоді форма дієслова-присудка в підрядному реченні перекладається відповідною формою українського дієслова-присудка:

Напр.: *Recently, Johnson and Madgedy (1994) found that undergraduates prefer metaphors that are easily described.* – Нещодавно Джонсон і Маджеді (1994) встановили, що студенти віддають перевагу тим метафорам, які легко описати.

В інструкціях, указівках і т. ін. вона перекладається неозначеною формою дієслова або формою наказового способу другої особи множини.

Напр.: *In practice you must proceed as follows: 1) switch the set on; 2) give it time to worm up; 3) adjust to one of the frequencies.* – Практичні дії повинні бути такими: 1) увімкнути прилад; 2) дати йому прогрітися; 3) настроїти на одну з частот.

Ця форма наказового способу перекладається також неозначено-особовою формою дієслова.

Напр.: *Assemble the pipes in the following order: set the pipe with the inspection hatch on the hood, and bolt the pipe flange to the hood.* - Труби монтують у такій послідовності: трубу з оглядовим люком установлюють на кожух і її фланець кріплять до кожуха болтами.

У реченнях метатекстового характеру, що звичайно регулюють перебіг комунікації, форма наказового способу перекладається формою першої особи множини наказового способу.

Напр.: *Consider first the following claim.* – Розглянемо спочатку наступну тезу. Аналітичні форми наказового способу перекладаються звичайно одним із трьох наступних способів.

Модель "**let + іменник-додаток + інфінітив**" перекладається сполученням "**(не)хай**" з формою майбутнього часу, словами "*припустимо, що ...*" та формою теперішнього або минулого часу.

Лекція 11. Особливості перекладу додатка

Структурною особливістю англійського речення є вживання з певними дієсловами-присудками (*allow, permit, lead, enable* тощо) обов'язкового формального додатка *one* перед інфінітивом. Оскільки в українській мові таке синтаксичне явище відсутнє, то формальний додаток *one* у таких випадках випускається при перекладі.

Іншою структурною особливістю англійського речення є вживання після дієслів *make, deem, feel, find, take* і перед прикметниками *possible, necessary, difficult, hard, clear, easy, appropriate* тощо формального додатка *it* у функції представлення наступного смислового додатка, який звичайно виражений інфінітивним словосполученням або підрядним з'ясувальним реченням. Оскільки в українській мові таке синтаксичне явище відсутнє, то формальний додаток *it* у таких випадках випускається при перекладі.

Займенник - заміник *one* у функції додатка перекладається трьома способами:

- 1) у формі однини (*one*) – вказівними займенниками "той, такий, така, таке"; у формі множини (*ones*) – вказівними займенниками "ті, такі", що уводять підрядне означувальне речення;
- 2) іменником, який цей займенник заміщує, виходячи з контексту;
- 3) займенник-заміник вилучається при перекладі.

Лекція 12. Особливості перекладу обставини

Переклад українською мовою англійського інфінітиву у синтаксичній функції обставини мети і наслідку

У англійській науково-технічній літературі дуже поширеною, специфічною і відмінною особливістю інфінітиву слід вважати уживання у синтаксичній функції обставини мети і наслідку («для чого?» «з якою метою?»). Часто сигналом такого уживання є сполучення «*in order*». При цьому англійський інфінітив уживається у кінцевій чи початковій позиції у реченні.

Існує два основні способи перекладу українською мовою англійського інфінітива у цій функції:

- 1) за допомогою синтаксичної трансформації розгортання - перероблення простого речення на складнопідрядне із обставинним підрядним мети, яке приєднується до головного за допомогою сполучника «щоб/аби».

Напр.: *To illustrate the scope of this problem, consider the set of possible salient scales.* – Щоб з'ясувати масштаби цієї проблеми, розглянемо набір можливих характеристик співвідношень;

2) за допомогою трансформації функціональної заміни (не особова форма дієслова у перекладі замінюється на однокореневий іменник). Напр.: *To achieve this goal, a new approach is adopted.* – Для досягнення цієї мети обирається новий підхід.

Просте речення з інфінітивом у синтаксичній функції обставини мети і наслідку, утвореним від англійських дієслів «*to form*», «*to give*», «*to yield*», «*to take*», перекладається українською складнопідрядним реченням із підрядним приєднувальним (супровідним), що є цікавим прикладом перехідного випадку між власне сурядним і власне підрядним реченням. Такий переклад з точки зору використання трансформацій класифікується **як** синтаксична трансформація розгортання.

Напр.: *All these conditions combine to make the problem very complicated.* – Усі ці умови поєднуються, що дуже ускладнює саму проблему.

Переклад українською мовою англійських прислівників на -ly у синтаксичній функції обставини

У англійській науково-технічній літературі визначається розповсюдженість прислівників на -ly, що є похідними від якісних і відносних прикметників. У той час як в українській мові утворений прислівників від відносних прикметників можливе лише в окремих випадках. Це пояснює поширеність трансформацій розгортання її функціональної заміни при перекладі українською мовою англійських прислівників на -ly у функції обставини.

Англійські прислівники на -ly, утворені від відносних прикметників, перекладаються українською мовою у функції обставини словосполученнями «з точки зору...», «що стосується...» тощо. Напр.: *Functionally, of course, there are important differences.* – У функціональному плані є, зрозуміло, значні розбіжності.

Деякі англійські прислівники на -ly мають українські граматичні відповідники. Напр.: *Forces can be quantitatively measures.* – Сила – це величина, що може кількісно вимірюватись. *These presuppositions seem to me neither empirically nor logically necessary.* – Ці припущення видаються непотрібними ні емпірично, ні логічно.

Переклад українською мовою англійських дієприкметників у синтаксичній функції обставини причини та часу

У англійській науково-технічній літературі дуже поширеним явищем є використання англійських дієприкметників *Past Participle Active*, *Present Participle Passive*, *Perfect Participle Passive* у функції обставини причини чи

способу дії. У таких випадках у перекладі українською мовою відбувається перероблення простих речень, ускладнених вторинною структурою предикації, на складнопідрядні речення із підрядним причини.

Напр.: *Being packed in strong cases, the medicines arrived in good condition.* – У наслідок того, що ліки були добре запаковані, вони прибули у доброму стані.

При цьому форма *Past Participle* може виступати також у функції обставини часу, в наслідок чого її граматичним еквівалентом у перекладі українською мовою стає підрядне речення часу. Напр.: *When asked about his research, he replied that he hadn't made a discovery yet.* – Коли його запитали про дослідження, він відповів, що ще не зробив відкриття.

Лекція 13. Особливості перекладу означення

Переклад українською мовою англійського герундія у функції означення

У функції означення герундій вказує на призначення певного предмету, що уможливує при перекладі українською його функціональну заміну на:

1) прикметник: Напр.: *A computing machine performs such operations in milliseconds.* – Обчислювальна машина виконує такі операції протягом мілісекунд;

2) іменник у атрибутивній функції: Напр.: *The boiling temperature of water is 100 degrees Centigrade.* – Температура кипіння води дорівнює 100 градусів за Цельсієм;

3) віддієслівний іменник: Напр.: *Science is more in the business of comparing theories.* – Наука – це радше порівняння теорій;

4) неозначену форму дієслова: Напр.: *The formalist runs the risk of explaining nothing or having nothing to explain.* – Формаліст ризикує не пояснити нічого або не мати що пояснювати.

У деяких випадках герундій у функції означення перекладається українською мовою таким чином:

1) дієсловом-присудком у складі підрядного означувального речення, що вводиться сполучною фразою «те,що». Напр.: *The system has the advantage of being relatively expensive.* – Ця система має той недолік, що вона порівняно дорога;

2) дієсловом-присудком у складі окремого речення, що відокремлене від попереднього речення тире, крапкою з комою або двокрапкою. Напр.: *The method has the disadvantage of not respecting the apparent parallel compositionality in this system.* – У цього методу є недолік: він не надає належної уваги явній паралельній ком позиційності у цій системі;

3) випускається при перекладі. Напр.: *The idea initially gives the impression of being superficial.* – Спочатку ця ідея видається поверховою.

Переклад українською мовою англійського прикметника з суфіксом -able/-ible у функції означення

Прикметники з суфіксами -able/-ible мають пасивне значення і перекладаються за семантичною моделлю «що можна/ може+ неозначена форма дієслова» або за наявності граматичного відповідника перекладається також прикметником.

Напр.: *We seem to have a testable hypothesis.* – У нас, видається, є гіпотеза, яку можна перевірити. *Such mistakes are but explainable.* – Такі помилки цілком зрозумілі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

БАЗОВА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Москва : Междунар. отношения, 1975. 240 с.
2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение. Москва : ИИОСОРАО, 2001. 224 с.
3. Казакова Т.А. Практические основы перевода English <=> Russian. Серия: Изучаем иностранные языки. Санкт-Петербург : «Издательство Союз», 2001. 320 с.
4. Карабан В.І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової і технічної літератури на українську мову. Ч. 1. Київ : Політична думка, 1999. 316 с.
5. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. Київ : Юніверс, 2002. 280 с.
6. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: «Нова Книга», 2003. 448с.
7. Цетурова И.А., Каширина Н.А. Переводческий анализ текста. Английский язык. Санкт-Петербург : Перспектива. 2008. 296 с.

8. Черноватий Л.М., Карабан В.І., Омелянчук О.О. Переклад англomовної технічної літератури/ За ред. Л.М. Черноватого і В.І. Карабана. Навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2006. 296 с.

ДОПОМІЖНА

1. Ажнюк Б.М. Українські власні назви (антропоніми й топоніми) в англійському написанні. *Мовознавство*. 1993. № 1. С. 3 –15.
2. Граур А. Научно-техническая революция и задачи интернационализации научно-технической терминологии. Харьков: Вища школа, 1980. 138 с.
3. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів: Вища школа, 1983. 176 с.
4. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Москва: Р. Валент, 2011. 408 с.
5. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. Київ: Юніверс, 2002. 280 с.
6. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. Москва: Междунар. отношения, 1972. 289 с.
7. Линн Виссон Практикум по синхронному переводу-2. Социально-экономическая тематика (с аудиоприложением). Москва: Издательство «Р.Валент», 2005. 180 с.
8. Марчук Ю.Н. Проблемы машинного перевода. Москва : Наука, 1983. 283 с.
9. Москальская О.И. Грамматика текста. М.: Высшая школа, 1981. 183 с.
10. Найда Ю.А. К науке переводить. Принципы соответствий. *Вопросы теории перевода в заруб. лингвистике*. Москва : Междунар. отношения, 1978. С. 114-136.
11. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Р. Валент, 2007. 244 с.

12. Семенец О.Е., Панасьев А.Н. История перевода. Київ: Либідь, 1991. 365 с.
13. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. Москва : Высшая школа, 1983. 396 с.
14. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford: Oxford University Press, 1986. 1041 p.
17. Guralnik B. David Webster's New World Dictionary of the American Language. Prentice Hall Press, 2000. 1692 p.
18. The Comprehensive English-Russian Scientific and Technical Dictionary. Moscow, 1991. 1419 p.

ПНПУ ім. К.Д. Ушинського
Відп. редактор Корольова Т.М.
Техн. редактор Ситніков С.Є.
Здано до набору 05.09. 2018 р.
Підп. до друку 05.10. 2018 р.
Формат 60х 84/ 16. Обсяг 1,5 др. арк. Наклад 100 прим.
Ризографія.
Надруковано з готового оригінал-макету.